

формуванню навичок розв'язувати творчі завдання, розробляти життєві проекти й нести відповідальність за їх упровадження тощо;

- розвивати допитливість, самостійність, цілеспрямованість, вимогливість, працелюбність, бережливість, винахідливість, готовність до ризику, відповідальність, критичний розум, організованість, ініціативність та сумлінність;

- розвивати творчу самосвідомість, що виявляється в самопізнанні, самовдосконаленні, усвідомленні почуття власної гідності, емоційній саморегуляції в дослідно-експериментальній діяльності;

- формувати психофізичні якості творчої особистості, її темперамент, властивості нервової системи; чутливість, емоційність, пластичність, працездатність та відповідний до них доцільний стиль діяльності;

- розширювати досвід творчої діяльності, систематично здобувати і використовувати нові знання, виховувати в собі бажання досліджувати, експериментувати, брати активну участь у вдосконаленні себе й навколишнього середовища.

Позашкільні навчальні заклади успішно виконуватимуть поставлені завдання, якщо розширюватимуть взаємодію та поглиблюватимуть інтеграцію виховних впливів з орієнтацією на загальнолюдські гуманні цінності, національну культуру, науку і традиції, збагачення духовної сфери. Це, безперечно, вимагає уточнення загальної спрямованості й організаційно-педагогічних особливостей функціонування кожного позашкільного закладу, а також постійного координування їхньої взаємодії у полікультурному середовищі.

Список використаної літератури

1. Про позашкільну освіту : Закон України // Освіта України. – 2000. – №31.
2. Про освіту : Закон України. – К., 1996. – 37 с.
3. Ковбасенко Л. І. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу : метод. посіб / Л. І. Ковбасенко. – К., 2000. – 53 с.
4. Концепція позашкільної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – №7. – С. 23–31.
5. Сущенко Т. І. Основи позашкільної педагогіки : посібник для класних керівників, педагогів позашкільних закладів / Т. І. Сущенко. – Мінськ : Бел. Навука, 2000. – 221 с.

О. В. Мельник,
м. Київ

НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ГУМАНІТАРНИХ ПРЕДМЕТІВ ЯК ЗАСІБ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті розкриваються способи реалізації особистісно орієнтованого профорієнтаційного потенціалу таких навчальних предметів гуманітарного циклу як українська мова та література, світова література й іноземна мова.

Ключові слова: метод профорієнтаційного аналізу автобіографії відомої постаті, метод екстраполяції досвіду вирішення професійно орієнтованих проблем героями художніх творів.

Професійне становлення та перспективне особистісне зростання учнівської

молоді у вчасно й правильно обраній професії в умовах стрімкого впровадження найсучасніших технологій у сферу виробництва товарів і послуг вимагає дієвої професійної орієнтації, зміст, форми та методи якої відповідають викликам глобалізованого ринку праці. Навчальний матеріал гуманітарних предметів видається тут достатньо продуктивним, зважаючи на застосування методів профорієнтаційного аналізу автобіографій відомих постатей та екстраполяція досвіду вирішення професійно орієнтованих проблем героями художніх творів. Обґрунтуємо це твердження.

Запропонований нами метод профорієнтаційного аналізу автобіографій відомих постатей ґрунтується на теоретичних положеннях біографічного методу, розробленого Б. Ананьєвим [1], і методу психобіографічного аналізу та корекції особистості, представленого в працях Н. Логінової [4]. Біографічний (психобіографічний) метод, за визначенням Б. Ананьєва, має на меті збирання й аналіз даних про життя людини як особистості та суб'єкта діяльності. Предметом біографічного методу є життєвий шлях людини, основні події, конфлікти, продукти діяльності та цінності, які розгортаються впродовж життєдіяльності в заданих об'єктивно соціально-економічних умовах [1, с. 265]. Предметом вивчення, згідно цього методу, є життєвий шлях особистості в конкретному історичному відрізку часу. Особистість завжди конкретно-історична, наголошує вчений, вона – продукт своєї епохи та життя країни, учасник історичних подій і суспільних звершень. Тому, на думку Б. Ананьєва, вивчення особистості є історичним дослідженням не лише її виховання і становлення в певних соціальних умовах, але й всієї епохи, країни, соціального устрою, співучасників або ж, навпаки, противників – в цілому, співучасників справ, часу і подій, в які була включена особистість [1, с. 8].

Відзначимо, в художній літературі та мистецтві дослідники з допомогою біографічного методу проникають в атмосферу епохи творчості, стрімкого суспільного розвитку, професійного становлення і самоствердження людини, в час створення відомими особистостями творів мистецтва. Розуміння, переживання і прийняття долі письменника, його турбот, проблем та способів їх вирішення в конкретних історичних умовах формує певні еталони поведінки, стилі діяльності та спілкування. В літературі, біографіях і творах мистецтва сфокусований життєвий досвід особистості, її прагнення та надії, потреби та домагання, можливості та перешкоди в житті та праці. При цьому найголовнішими тут видаються задані готові їх рішення, які зафіксовані в документах, листах, щоденниках, записниках, автобіографіях і свідченнях. Тут, за визначенням Б. Ананьєва, не лише знання, свідомість і самосвідомість, а особистість в цілому. Її життєві рішення проблем, поведінка в окремих ситуаціях є наслідком дії особистості в цілому, яка опосередковує всі зовнішні впливи, події та умови життя. При цьому самостійні вчинки людини є життєвими виборами, які відповідають її характеру і загальній структурі [1].

Крім того, біографії видатних вчених, письменників, художників переконливо доводять значущість для розвитку особистості процесу внутрішньої роботи над собою в будь-якій історичній епосі, в якій тісно переплітається професійна творчість і побудова життєвої філософії на психологічному відрізку

часу (минулому, сучасному і майбутньому) [3, с. 83]. Методами дослідження біографій відомих особистостей Н. Логінова визначає такі: лінія життя, свідчення очевидців, біографічна анкета, автобіографія, біографічне інтерв'ю, праксиметрія, методики: “Особиста справа”, “Коло спілкування”, “Події”, “Враження”, “Цінності”, “Періоди щастя” [3, с. 123–127].

Так, наприклад, надзвичайно важливою подією у професійному становленні Василя Олександровича Сухомлинського стала “хрущовська відлига”. Щодо цього О. В. Сухомлинська наголошує: “Відлига надала могутнього стимулу творчій інтелігенції всього Радянського Союзу для розвитку ідей, що відштовхувались від особистого вибору, її власних інтересів і потреб. У цей час з'являється багато вчених – філософів, психологів, педагогів-дидактів, письменників, митців, які починають розвивати новаторські за формами й змістом концепції, ідеї, твори мистецтва. Це були так звані шістдесятники, які стали провідниками процесів перебудови й демократизації суспільства кінця 80-х – початку 90-х років ХХ століття. В. О. Сухомлинський належав до них. З 1956-го – до середини 1960-х років Василь Олександрович розробляє свою педагогічну систему. Рушієм творчого процесу для нього стає невдоволеність наявними на той час у педагогіці й практиці роботи школи авторитарно-догматичними структурами виховання і схоластичним, відірваним від життя змістом освіти. Це – особливий етап життя Сухомлинського, час сподівань на радикальні зміни ...” [5, с. 20]. Особливу увагу педагог приділяє ідеї самоцінності й неповторності, талановитості кожної без винятку дитини, дбає про вільний розвиток особистості в педагогічно продуманих умовах, залучення соціального середовища в сферу педагогічних впливів, природне виховання (тобто в єдності з природою) як головного чинника формування людини – її розуму, відчуттів, емоцій (“уроки мислення на природі”, “школа під голубим небом”, “школа радості”). Водночас Сухомлинський докладає чимало зусиль для організації переживання дітьми накопиченого досвіду, сприйняття слова вчителя як провідного засобу виховання. В. Сухомлинський пропонує і обґрунтовує новий стиль виховання – авторитетне виховання, яке ґрунтується на високому авторитеті вчителя, до якого входять високі професійні й моральні особисті якості та який характеризується підтримкою особистісного розвитку дитини, поважного і гнучкого підходу до неї. Він пропонує відмовитися від колективних засобів впливу на особистість, особливо коли мова йде про провини, розробляє комплексну програму “виховання красою” людини, природи, вчинку. Педагог доводить важливість залучення статевого виховання в структуру навчально-виховного процесу; вирішує проблему біологічного й соціального на користь двофакторного впливу (врахування, крім соціальних чинників, фізичного стану, статі, спадковості, рівня розвитку здібностей)” [5, с. 22–23].

На прикладі життя та педагогічної творчості В. О. Сухомлинського розкривається справжній шлях людини до професіоналізму, майстерності та суспільного визнання. Такими профорієнтаційними відомостями насичені навчальні предмети в школі (історія, українська та зарубіжна мова та література та ін.), мережа Інтернет (“Сто відкриттів, які змінили світ; сто відомих особистостей; історичні постаті; сучасні винахідники; найбагатші люди планети тощо) і безпосередньо батьки кожної дитини, які щоденно демонструють способи

розв'язання проблемних професійно орієнтованих і життєвих ситуацій.

Щодо предметів гуманітарного циклу і, передусім, української мови та літератури, світової літератури й іноземної мови, то, як пише В. Сухоминський, “Читання й перечитування хорошої книги про видатну людину є одним з найбільш багатих періодів, моментів духовного життя людини. Саме в години читання улюбленої книги, захоплюючись морально високим і благородним, підліток все більше й більше пізнає себе, усвідомлює себе як активну творчу силу. В нашій кімнаті читання є спеціальна шафа для підлітків – тут книги про життя й боротьбу видатних людей. Розкриваючи моральну красу таких героїв, як Олександр Ульянов і Софія Перовська, Сергій Лазо і Юліус Фучік, Фелікс Дзержинський і Яків Свердлов, Муса Джаліль і Януш Корчак, – я, педагог, вважаючи своїм найголовнішим завданням формування ідеалів у юному серці, домагаюсь того, щоб після моєї розповіді кожен вихованець якнайдовше зберіг почуття захоплення, подиву, благоговіння перед моральною красою. Щоб це почуття привело до книги, яка стала джерелом моєї розповіді, щоб кожна сторінка цієї книги була, образно кажучи, вікном у світ людської краси і разом з тим – дзеркалом, у якому б підліток бачив сам себе” [6]. При цьому вчений наголошує: “Гармонію між бажаннями, інтересами, устремліннями, з одного боку, і силами, здібностями, нахилами підлітка – з іншого, заборонами не створити. В багатстві бажань підліток виявляє незрозуміле йому устремління пізнати власні сили, можливості і здібності. Непостійність захоплення – це пошуки. Потрібно допомагати в цих пошуках, але мати на увазі, що підліток з недовірою сприймає активне втручання в його заняття” [6, с. 62].

Ознайомлення з творчим шляхом відомої особистості та екстраполяція готових рішень у ситуацію власного вибору розкривається також в працях М. Бахтіним, який стверджує: “Завдання полягає в тому, щоб (речове) середовище, що механічно впливає на особистість, змусити заговорити, тобто розкрити в ній потенційне слово і тон, перетворити її на смисловий контекст думаючої, промовляючої і вчинкової (у тому числі творчої) особистості. По суті, будь-який серйозний і глибокий самозвіт-сповідь, автобіографія, лірика і т. п. це робить. З письменників найбільшої глибини в такому перетворенні речей у смисл досяг Достоевський, розкриваючи вчинки і думки своїх головних героїв. Річ, залишаючись річчю, може впливати тільки на речі; щоб впливати на особистість, вона повинна розкрити свій смислової потенціал, стати словом, тобто долучитися до можливого словесно-смислового контексту” [2, с. 366]. “Перш за все, необхідно строго виділити момент істотного становлення людини. Величезна кількість романів (і різновидів роману) знає тільки образ готового героя. Весь дух роману, всі зображені в ньому події та пригоди переміщують героя в просторі, переміщують його на шаблях сходів соціальної ієрархії: з жebraка він стає багатцем, з безрідного бурлаки – дворянином; герой то віддаляється, то наближається до своєї мети – до нареченої, до перемоги, до багатства і т. п. Події міняють його долю, змінюють його становище в житті і в суспільстві, але сам він при цьому залишається незмінним і рівним собі самому” [2, с. 199–200].

Крім змісту навчального матеріалу, виховуючими факторами, на думку І. Беха [3], є ступінь активної самостійності учня в оволодінні навчальною

інформацією, одержаний ним результат навчальної діяльності та особистість самого педагога, його ідейно-моральна переконаність і методична майстерність. При цьому моральний розвиток особистості в процесі навчання, наголошує вчений, насамперед пов'язується з оптимальним використанням навчального змісту. Загальна ідея цілісного навчального змісту (незалежно від його предметної специфіки) як засобу морального розвитку суб'єкта, на думку І. Беха, повинна конкретизуватися за такими напрямками: а) створення особистісної форми змісту в контексті організації навчальної діяльності; б) сприймання педагога не тільки у ролі фахівця, а й у ролі особистості. За особистісної форми навчального предмета він подається як історія розвитку інтелектуальних і особистісних надбань творців певних культурних цінностей. При цьому ті чи інші ідеї, закономірності, поняття пропонуються не у формально-абстрактному вигляді, а через життя особистостей – творців цих культурних здобутків. Учень, вступаючи в діалог з конкретною історичною постаттю, за відповідного педагогічного керівництва оволодіває, поряд з науковими, знаннями та вміннями й системою морально-духовних цінностей [3, с. 7–11].

Отже, навчальні предмети гуманітарного циклу за умови застосування методів профорієнтаційного аналізу автобіографій відомих постатей та екстраполяції досвіду вирішення професійно орієнтованих проблем героями художніх творів мають значний профорієнтаційний потенціал.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избр. психологические труды / [Б. Г. Ананьев ; Росс. акад. образования ; Московский психолого-социальный ин-т ; под ред. А. А. Бодалева]. – М. : Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж : МОДЭК, 2008. – 431 с.
2. Бахтин М. М. Проблема текста // Собр. соч. в 7 т. – Т. 5: Работы 1940–1960 гг. / М. М. Бахтин М.: Русские словари, 1996. – С. 306–328.
3. Бех І. Д. Виховуюче навчання / Іван Дмитрович Бех // Педагогіка і психологія. – 2012. – №3. – С. 5–16.
4. Логинова Н. А. Психобиографический метод исследований и коррекций личности / Н. А. Логинова. – Алматы, 2001. – 172 с.
5. Сухомлинська О. В. Василь Олександрович Сухомлинський – наукова біографія // В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : монографія / упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко. – Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – С. 14–24.
6. Сухомлинський В. О. Щоб душа не була пустою / В. О. Сухомлинський. – Радянська школа. – 1966. – Лютий (№2). – С. 55–60.

З. В. Охріменко,
м. Київ

ПРОФЕСІЙНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

У статті професійне консультування розглядається як одна із форм професійної орієнтації, що втілюється в найбільш індивідуалізованій взаємодії суб'єктів професійного самовизначення. Підкреслюється, що профконсультування має значні можливості для